

ZEYNEL BABA' NIN ŞİİR DÜNYASI

Yrd.Doç.Dr. Ahsen TURAN*

Zeynel Baba Ahmet Yesevi'yle başlayan Dinî- Tasavvufi Türk Edebiyatının yüzyıllar sonra Beypazarı İlçesinin Karaşar nahiyesinde zuhur eden halkalarından biridir.

“Hep küllî varım /sensin Allah'ım” söyleyişinin sahibi Zeynel Baba'nın şiirlerine baktığımızda tasavvuf ummanının, saburane dertlere göğüs geren, dermanı dertler arasında arayan, tevekkül ve teslimiyetin bütün yumuşaklığını yaşayan, prensiplerini, doğrularını kal'den hal'e geçiren, inandıklarında gönül, fikir, fiil birlikteliğini idrak edip yaşayan, bir Hak yolu yolcusu görürüz.

Prof.Dr. Şükrü Elçin, Zeynel Baba için “Zeynel Baba, şairlik kabiliyeti ile doğmuş birisidir. Bektaşî tarikatının esasları ile Türk-İslâm ahlakını telkin eden şiirler yazmıştır” demektedir.

Zeynel Baba'nın dost çevresi, Basrî baba, Basri Baba'nın müridi Ziya Baba Tavashlı Hüseyin Haki Baba, Zeynel Babanın kültürel kimliğinin önemli bir paydasını oluşturan dini kimliğinin oluşmasında müessir olmuştur.

Kendi ifadesiyle “aşka süvar” olan Zeynel Baba Hak yolundaki yolculukta “pir eteğini tuttum” diyerek mürşid arayışını şiirlerinde şöyle anlatır.

Kâli tebdil edip hâle

Ne hoş erenler visale

Katılalım çıkıp yola

Aşka süvar olanlara

“Mürşide teslim ol kurtar canını”

“Dinler mürşidin sözünü

Ann ile handan olur”

Üstün vasıflarıyla en gerçek mürşit Hz. Muhammed'dir. Hz. Peygambere varis olan kamil insanlar bütün ahlakî ve ilmî hususiyetleriyle irşada yetkili olmuşlardır. Yüce makamlara yol bulmanın ilk şartı, mürşitte fani olmaktır.

Zeynel Baba da mürşitsiz yol alamayacağını ve menzile varamayacağını açıkça ifade etmektedir.

Ancak maksudumuz Hak'tır.

Hal meydanda gizlim yoktur.

Büyüklerin lûtfu çoktur.

Yolu doğru sürenlere

Hele Zeynel Hüseyini ol

Evvel lâzım mürşidini bul

Ol zaman çok kolaydır yol

Himmetî yâr olanlara

İslâmın ilk şartı Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in Hak Resul olduğuna inanmaktır. Bu inanç kelime-i şهادetle belirtilir. Zeynel Baba "Okundu Lâilahe illâllah /ihlas-ı şerifte bulundu sırrı" veya

Tevhidi belle

Olsun seninle

Her dem her yerde

Sensin Allahım

derken, Allah'ın birliğinin yani "tevhid" inancının her dem bizimle birlikte olması gerektiğini vurgular.

Zeynel Baba, "Rabbinin adını an, her şeyi bırakıp, yalnız O'na yönel veya Allah'ı çok zikredin Ayet-i Kerimeler uyarınca Yaradanın yüce isim ve sıfatlarına işaret ederek çokça zikretmiş ve bunu şöyle ifade etmiştir.

“Gece Gündüz durma Zikret Allah’ı

Şeff’in Muhammed Mustafa olsun.

İslam düşüncesinde Allah “Bir” ve “Tek” tir. O, hem zatı itibarıyla tek, hem de benzeri olmaması itibarıyla tektir. Allah kayyum’dur. İnsanın aklına gelen her şeyden başkadır. Akıllar O’nu idrak edemez. O, zatında idrak edilemez Samed’dır. Her şey O’na muhtaçtır.

Ayetel Kürsi’de de belirtildiği gibi bizzatihi kendisi ile vardır. Doksan dokuz güzel ismi O’nun kemaline ve tek ilâh olduğuna delalet eder. Bu sıfatların hiç birisinde bir başka varlık O’na ortaklık etmez. Çünkü O tektir.

Zeynel Baba “Tektir Ol Allah şeriki yoktur” veya “yerlerin göklerin sahibi kerim” dediği yüce Yaradana bir şiirinde;

Ulu adın biri de Settar

Lutfuna hamd olsun ihsana şükür

Küntü kenz esrarın eyledin izhar

Lutfuna ham olsun ihsana şükür

diye seslenir.

Kulun dileği

Allahu Ekber Allahu Ekber

Dinin Direği

Allahu Ekber

Mahbûb-u Adem

Zat-ı mükerrem

İhsan-ı Kerem

Allahu Ekber Allahu Ekber

Kul hü vallahü

Ehad billahi

Samed hem dahi

Allahu Ekber

Doğmaz doğrulmaz

Zuhuru durmaz

Güçlü yorulmaz

Allahu Ekber

Süphan olan Allah, kulun tek sığınağıdır. Dervişler hak yolunun yolucusu kişiler olarak, O’na yol bulmaya çalışırlar.

Yoktur rahmetini tarife imkân

Şerîkî nazîri olmayan süphan

Muhyiddin ibnü'l-Arabi “Her şey O’dur” demektedirler. O herşeye muktedirdir. Allah’ın kudreti ve hikmeti karşısında insanoğlu acizdir. Bir kudsi hadise göre “Rahmeti gazabından üstündür.

Allah’ın Kahrı bir ateştir, istediğini ona duçar, istediğini ondan azad eder.

İnayeti ve rahmeti çoktur. Ademi çamurdan yaradan O’dur. Nuh’un asi kavmini Tufanla helak eden O’dur. Nemrut Hz. İbrahim’i ateşe atmıştır. Ateşi gül bahçesine döndüren O’dur. Eyub’u sabır imtihanına tabi tutan O’dur. Kendisini kurban etmek isteyen babası İbrahim’e muti olan İsmail O’ndandır. İns ve cin peri ve dev yılan ve karınca, rüzgar yine O’nun izniyle Hz. Süleyman’a tabidir. Keremi boldur. Rekkaz’tır. Her zaman ve mekanda hikmetleri sonsuzdur.

Adem’i çamurdan bünyad eyleyen

Nuh kavmine dehri tufan eyleyen

Halil’e nâr içre gülzar eyleyen

Hak’dan gayrı ne var elhamdülillah

İsmail’dir olan ataya mutî

Cihanda dinlendi Davud’un udu

Sineğe yediren nâr-ı Nemrud’u

Hak’dan gayrı ne var elhamdülillah

İmtihanla Eyyüb’ünü inleyen

Dünyada Yusuf’a güzellik veren

Süleyman’a ins ü cinni dinleten

Hak’dan gayrı ne var elhamdülillah

Ayet-i Kerime’de “Lütuf ancak Allah’ın elindedir. Onu ancak dilediği kimselere verir. “O size çok düşkündür. Müminlere karşı çok şevkatli ve merhametlidir.” buyuruluyor.

Kuran-ı Kerim’de sevgi sözüne sıkça rastlanır. Bir Ayeti Kerime’de “Allah Onları sever onlar da Allah’ı severler ifadesi yer alır. Sevmek ve sevilme Allah Te’âlâ’nın vasfıdır. Zeynel Baba şiirlerinde bu sevgiyi sık sık dile getirir ve gerçek dostu, Yaradan’a yüce Rabb’e ulaşmaya çalışır. Hakiki âşık aşk ile bekâ bulmuştur. İlahi aşk benliği yok eder.

Hacı Bektaş-ı Veli’nin Yunus’un Mevlâna’nın Hacı Bayram-ı Veli’nin, Abdurrahim Tirsî’nin, Zeynel Baba’nın gönüllerini kaplayan dillerinde söylenen de bu aşktır.

“Aşk gelicek, cümle eksikler biter” diyen Yunus

“Kul oldum kul oldum

Ben sana hizmette iki büklüm oldum

Kullar azad olunca şad olur

Ben sana kul olduğumdan dolayı şad oldum”

diyene Mevlânâ

“Biçare kaldım dermande

Özümden vazgeçtim ben de

Muradım sendedir sende

Seni ister seni Allah diyen

Tirsî” gibi Zeynel Baba’da;

İsimlerini ilham eyle

Zakirin olayım senin

Her emrine mutî eyle

Hâdimin olayım senin

Rahim ile Rahman ile

Yârab bildir bana beni

Kadir Kayyum Gufran ile

Yârab bildir bana beni

Allah adın yaratıcı

Gönüllerde bağlı ucu

Orda her derdin ilacı

Yarab bildir bana beni

diyerek, mısralarında yaşamasının, sanatının, düşüncesinin manasının ilahi aşk olduğunu “Rabbinin adını an, herşeyi bırakıp yalnız O’na yönel ilahi hükmünce samimi bir ifadeyle dile getirmiştir.

Vahdet-i Vücut fikrine göre âlem bir tek hakikat ve vücuttan ibarettir. Çocukluk, birin tecellisidir. Vahdet-i Vücut’ta olduğu gibi Zeynel Baba, bütün mahlukat Allah’tan zuhur etmiştir, demektedir. Mutlak zatın nuru alemleri kaplamıştır.

Nûrudur cümle eşyada görünen

Hak’dan gayrı ne var elhamdülillah

Sırrıdır cümle esmâda bilinen

Hak’dan gayrı ne var elhamdülillah

Tecellisi âdemdedir

Anın ile hemdemdedir

Zeynel zatıyla zindedir

Aşktır çare bilmek için

Allah’ın kendisini bildirmek ve sıfatlarını göstermek istemesi üzerine tecelli başlamıştır. Diğer tasavvuf erbablarında olduğu gibi Zeynel Baba’ya göre de Hakkın varlığı “aşk”tan başka bir şey değildir. Varlığı aşk olan Allah’ın yarattığı varlıklar da aşk ile aşk için yaratılmıştır.

Kendini görmek diledi
Zuhuru nokta-i âyâna geldi
Sebebi duhûl-ı mahbûbum dedi
Giyindi bu hali hüsüne mahsus
Yarattı cihânı varı içinde
Âşıklar göründü vech-i ademde
Bir ahkam kurup islâm-ı dinde
Aleme rahmet sultana mahsus

Eşya alemi “O her şeyi (var kılmayı) dileyince, onun emri sadece Kûn! Ol ! demesidir. O şey hemen feyekûn oluverir” hükmü uyarınca var olmuştur. Zeynel Baba yaradılışı

Mutlak Ol dediğin olur
Aynıyla zuhura gelir
İnanan hidayet bulur
Yarab bildir bana beni

diye dile getirir.

Yaradılışın temelinde ise Muhammedî nur vardır. Hz. Muhammed bir hadis-i şerifinde “Ben Allah’danım müminler de benim nurumdan diye buyurmaktadır. Yine bir kudsî hadiste “Sen olmasaydın, yeri göğü yaratmazdım buyuruluyor.

Zeynel Baba da yaradılış sebebimiz olan Muhammedî nuru

“Bu varlığa sebep oldur,
Nebiler serveri Mustafa’ya gel
Allah varlığını varında bildi
Muhammed nuruyla zuhura geldi”

diyerek anlatır ve Allahu Te'âlâya olan şükrünü dile getirir.

Hak senin yolunda levlâke demiş
Sevdiğinden bu cihanı halk etmiş
Her sözün kabuldür Mustafa demiş
Şefaata nail olmak muradım
Hak buyurdu levlâkedir Muhammed
Çok şükür ümmeti olanlardanım

Yaratılanların en mükemmeli olan insandır. Hadis-i kudsi'de "inn-Allahe Tâ'âlâ halaka ademe sûret'r-Rahman" yani Allah insanı kendi Rahma suretinde yarattı" buyrulur. Ayeti Kerime'de de "Biz elbet insanı en güzel biçimde yarattık" buyurulmaktadır.

İnsan vücut bulmadan önce ruhlar aleminde Allah ile beraberdir. Allah ezelde ruhlarla sözleşmiştir. Allahu Te'âlâ ruhları yarttıktan sonra kendisini onlara Rabb'leri olarak tanıtarak, nefislerine şehadet ettirdi.

Elestü bi Rabbikûm?, Ben sizin Rabbiniz değil miyim?

"Kalu Belâ, Eret"

Bu sözleşmeden sonra insan ilahi teklifte mükellefiyeti yüklendi.

İnsan dünyada Elest'te yani Asıl vatanda verdiği sözü yerine getirerek vahdet şuuruyla yaşamak zorundadır. Zeynel Baba bu zorunluluğu "Hakka ikrar verre canlar/ikrarında müdan olur" diye dile getirir. Bu dünya bir fena mülkü, bir misafirhanedir. Zeynel Baba "Geldik misafir haneye/yaradanı bilmek için" der.

Zeynel Baba, iman edip, ikrar edenlerdendir. Fena mülkünde verdiği söz üzere vahdetten ayrılmaz.

Anadan doğup da fena mülküne
Sanmayın ki yiyip yatmaya geldim.
Hüsn-i ahlak ile İslâm dinine

İhsanınla hizmet etmeğe geldim.

Zeynel Baba, Hz. Muhammed'in "Hubbu'l Vatan mine'l-iman hadisindeki vatan kavramını "ledünni anlamda ele alır. Buna göre vatan Elesti karşılar, Hakla buluşulan Handır.

Hiç bir mahluk değil vatan sevmeyen

Allah'a âşina idrak eyleyen

Vatan illâ vatan, yoktur benzeyen

Hayat yolcusuna can imiş vatan

Nutk-ı derûnumdan bu gelen hitap

Edeb mülkünden bahs olunur ab

Budur okunacak mukaddes kitap

Hak'la buluşulan han imiş vatan

Bir başka şiirinde de Elestten çıkıp ezele dönme halini anlatır. "Başlangıç O'ndandır, dönüş O'nadır" inanç ve kabulünün manası bu mısralarda gizlidir. Başlangıç ile son aynı noktadır.

Gönül ile bu âlemi seyrettim

Yaratan bir yaratık anın kulu

Devir ile bilmem kaç gelip gittim

Yaratan bir yaratık anın kulu

Zeynel Baba'nın bu dörtlüğünden Yunus'a uzandığımızda, O da bize "Dünyaya çok gelüp gitdüm, erenler eteğin tuttum/ kudret ünini işitdüm kaynayuben cûşa geldim" der. Zeynel Baba bu devri

Yanılır zatına ayrı diyenler

Kendinden kendine döner devreyler

İsteđi sevimek sevmekmiř međer

Bu aşkın gıdası sensin efendim

diye dile getirir.

Dünya geçici bir mekandır. Aslolan Elest'te verilen sözü yerine getirip başlangıç noktasına ulaşmaktır. Şu halde sınırlı dünya hayatını çok iyi değerlendirmek gerekir. Ben ins ve cinni bana ibadet etsinler diye yarattım. Ayeti Kerimesi uyarınca, ilahi hükümde belirtilen isteğe uygun yaşayan insan kulluğunu yerine getirmiştir.

Zeynel Baba "Ben şühhesiz onlara yakınım. Benden isteyenin duasını kabul ederim ayeti uyarınca Allah'ı zikretmenin yalnız ve yalnız ondan istemenin gereği üzerinde durur.

Her işine başla Besmele ile

İhsan ede sana ol Allah Allah

Ne muradın varsa Allah'dan dile

Verir maksudunu ol Allah Allah

Allah daim sever zikr edeni

Zikr ile doğru yola gideni

Zikr için yaptı iş bu bedeni

Durmadan zikretsin dil Allah Allah

Zeynel Baba "Kali tebdil edip hale" diyerek asli vatana dönerken, ahde sadık kalmanın rahatlığını yaşamayı hedeflediğinden, Yüce Yaradan'a olan muhabbeti, aşkı, davranış nizamını da etkilemiştir. Zeynel Baba'daki insan sevgisinin, sosyal hayattaki davranış tezahürlerinin kaynağı Allah u Te'âlâdır. Yani Kal onda "Hal" olmuştur.

Yunus'un

"Bir hastaya vardın ise, bir içim su verdin ise

Yarın anda karşı gele, Hak şarabın içmiş gibi
mısraları Zeynel Baba'da sorgulama biçiminde dile gelmiştir.

Alemde özenip gönül yaptın mı?

Yetimleri okşayıp hasta baktın mı?

Kin ile kibri oda yaktın mı?

Acaba dervişlik senin nerende

Ömür geçip gider dönüp baktın mı?

Gönül arsasına bina yaptın mı?

Defter amalına açıp baktın mı?

Acaba dervişlik senin nerende?

Zeynel Baba bir şiirinde,

“Kin, kibir ile pişen aşı, ağız tadıyla yiyen bulunmaz” der ve paha biçilmez
nasihatlarını sıralar.

Halka hizmet için eli olmayan

Gerçeği söyleyen dili olmayan

Hakikat şehrine yolu olmayan

Ömür biter gider huzur bulamaz.

Yunus'taki Yaradandan ötürü yaradılanı sevmek ilkesi, Zeynel Baba'nın da
temel ilkesi olmuştur. Gönül tasavvufî hayatın merkezini teşkil eden mefhumlardandır.
Gönül Yaradan'ın mekanıdır.

Yunus

"Gönül Çalab'un tahtı gönüle Çalap baktı

İki cihan bed-bahtı kim gönül yıkarısa” derken Zeynel Baba da

“Halim ol kimseyi incitme sakın” demektedir. Zeynel Baba “Dünya ahiretin tarlasıdır” hadisi şerifi uyarınca yapmamız gerekli şeyleri şöyle sıralar

Kusur aramaz	Yalan söylemez
Kulları yormaz	Haramı yemez
Kimseyi kırmaz	Gıybet eylemez
Allah’ı seven	Allah’ı seven
	Kötü söylemez
	Kin kibir bilmez
	Sözünden dönmez
	Allah’ı seven

Ayet’i Kerime’de şöyle buyurulmaktadır. “ O gün insanlar işlerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler. Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.

Zeynel Baba da Hak’ın itibar ettiği kullardan olmanın yollarını şöyle sıralar:

Eğer Hakka makbul olmak istersen
Ayaklar altında yollar gibi ol
Adem sofrasına konmak istersen
Meyvesi sararmış dallar gibi ol
Yalan riya tamah yoluna düşme
Gaflet ile sakın gönül incitme
Dert ile elemden şikayet etme
Harmanı savuran yeller gibi ol.

Zeynel Baba, Mevla’nın, Yunus’un, Kaygusuz’un, Hacı Bektaş-i Veli’nin hoşgörü, yumuşaklık ve birleştiriciliği ile

Dostlar aranızda nifak sokmayın

Can incitip sakın gönül kırmayın

Hayır dua ile Zeynel'i anın der.

* G. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Zeynel Usul, 1914 yılında Beypazarı İlçesinin Karaşar nahiyesinde doğdu. 1950 yılında Basri Baba'nın müridi olan Ziya Baba'ya intisap edip nasip aldı. Daha sonra İzmir'de Tavaslı Hüseyin Haki Baba'dan icazet alarak Baba oldu. Daha geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Güzel, Zeynel Baba Hayatı, Sanatı ve Şiirleri, Ankara 1991.

Şükrü Elçin, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Ankara, 1988.

Mustafa Tatçı. Yunus Emre, Ankara, 1990, s. 370.

Müzemmil / 18

Ahzab / 41

Bakara / 25

İhlas / 1-4; Hayrani Altıntaş, Tasavvuf Tarihi, Ank. 1991, s. 14.

Hayrani Altıntaş. s. 14.

Buhari Kitabu't-Tevhid, Bab 15, 55, 22, 28; Kitabu Bed'u'l-Halk, Bab 1.

Hadid / 29.

Tevbe / 128

Maide / 54.

F. Ahsen Turan, Anadolu'nun Türkleşmesinde Manevî Güçler ve Abdurrahim Tirsî II, Hilal, Makedonya, s. 83, Ocak-Şubat, 1997, s. 8-9.

Müzemmil / 8

Tatçı I. s. 220.

Buhari Muhammed B-İsmail, elcâmiu's-sahih, Özdemir yay (tarihsiz)

Acluni, Keşfü'l-Hafa Beyrut 1951) C.II, s. 163

in / 4

El-Araf 172

Aclunî Keşfü'l Hafâ C. I, s. 445. Hadis no 1102.

Tatçı I, a.g.e., 302.

Tatçı, 306.

Bakara 186.

Tatçı I, a.g.e, s. 236.

Acluni, Keşfü'l-Hafa, C.I, s. 413, Hadis no: 1320.

Zilzâl 6-8.